

BREAKING NEWS. DE WERELD NA 11 SEPTEMBER

De angst regeert al lang

MARIJKE LINTHORST

Het meest beangstigende van de aanslagen op het wtc en het Pentagon is dat mogelijke toekomstige aanvallen onvoorspelbaar zijn. Er is geen oorlogsverklaring, geen gespecificeerde plek en geen definieerbare aanvaller. De passagier naast je kan zich opeens ontpoppen als een wandelende bom. Dat noopt tot voorzichtigheid en een toenemende achterdocht: wie kun je nog vertrouwen en wie niet? Hoe begrijpelijk die reactie ook is, het is tegelijk een kortzichtige, nog los van de generaliserende en discriminerende werking die er van uit kan gaan. Het is leerzaam om deze reactie in een bredere context te plaatsen: wat zegt deze reactie over de manier waarop we, los van de aanslagen, met elkaar omgaan?

Hoe kon een handvol kapers, gewapend met niet méér dan een paar messen en scharen, een vliegtuig met een groot aantal passagiers overmeesteren? En dat niet één vliegtuig, maar vier vliegtuigen tegelijkertijd. Het antwoord op deze vraag is even simpel als onthutsend. Passagiers en bemanning lieten zich intimideren. Daarmee wil ik absoluut hun gedrag niet als laf bestempelen. Het is altijd gemakkelijk om (met alle kennis die er achteraf is, zoals het feit dat de enige bom die de kapers hadden het vliegtuig zelf was) over anderen te oordelen. Waar het om gaat is dat intimidatie zich al lang niet meer alleen voordoet in de (gelukkig zeldzame) gevallen van vliegtuigkapingen of bankberovingen. Het lijkt een min of meer 'normaal' onderdeel van onze samenleving te zijn geworden.

De stadswacht die een automobilist die zijn auto op een invaliden-parkeerplaats zet aanspreekt, kan een grote bek krijgen. Op EHBO-posten en in de wachtkamer van de huisarts is sprake van toenemende agressie. Ouders van middelbare scholieren raden hun kinderen aan om, als ze belaagd worden door een groepje, hun spullen (fiets, mobieltje) af te geven. Het Sloterparkbad sluit zijn deuren omdat een klein aantal jongeren de situatie in het bad onbeheersbaar maakt. De trein van Schiphol naar Lely-

stad rijdt sommige stations voorbij omdat het te onveilig is om daar te stoppen.

Het zijn allemaal gevallen van intimidatie, geval-

len waarin de gemiddelde burger (ik ook), als hij er mee geconfronteerd wordt, het liefst zijn hoofd afdwendt om er maar zo min mogelijk mee te maken te krijgen. Nog meer voorzichtigheid en wantrouwen maakt ons niet veiliger voor dit soort intimidatie. Integendeel, het zal de voedingsbodem voor intimidatie alleen maar versterken.

Hoe heeft het zover kunnen komen en, belangrijker nog, wat kunnen we doen om dat proces te keren? Een belangrijke factor voor onze afzijdigheid is het gevoel dat we van hoog tot laag door niemand meer 'gedekt' worden. Niet door onze medeburgers en niet door overheidsinstellingen als politie en justitie. Dat stelt ons in het dagelijks leven soms voor lastige problemen. Wat moet ik zeggen tegen mijn dertienjarige zoon die weigert zich te laten intimideren door een groepje opgeschoten jongens? Hij heeft gelijk, maar toch druk ik hem op het hart het conflict uit de weg te gaan. Omdat ik niet weet of, als het fout gaat, iemand hem te hulp zal komen. Sterker, ik vrees dat alle omstanders een andere kant zullen opkijken. En ik houd hem liever heel. Tegelijkertijd draagt mijn advies, als hij het opvolgt, op zijn minst niet bij aan het afstraffen van intimidatie. Intimidatie kan alleen succesvol bestreden worden als burgers er (weer) van overtuigd raken dat zij in situaties van agressie op elkaar en de overheid kunnen rekenen.

In een samenleving waarin mensen zich onveilig voelen is de neiging groot om je aan te sluiten bij 'gelijkgestemde' medeburgers. In de vs kopen burgers gezamenlijk een stuk land, bouwen daar woningen, zetten er een hek om heen en sluiten zich zo gezamenlijk van de onveilige buitenwereld af. In Nederland ligt het minder extreem, maar toch zijn ook hier elementen van dit proces aanwijsbaar.

In de nasleep van de aanslagen op Pentagon en wtc worden vooral Nederlanders van allochtone

herkomst, en meer in het bijzonder moslims, met wantrouwen bekeken. Het feit dat dit gebeurt (keuren 'ze' de aanslagen goed) zegt iets over de manier waarop we de afgelopen jaren met nieuwkomers zijn omgegaan. Het voert te ver om hier in te gaan op de oorzaken, maar feitelijk hebben we, alle leuzen over een multiculturele samenleving ten spijt, de immigratie gewoon over ons heen laten komen en ons niet afgevraagd wat een succesvolle immigratie voor eisen stelt, aan zowel nieuwkomers als autochtonen. Zowel nieuwkomers als autochtonen hebben (soms met vreugde, soms met meer of minder tegenzin) geconstateerd dat er verschillen in opvatting bestaan en daar hebben we het bij gelaten. Tot op zekere hoogte hebben we het gemakkelijker gevonden om het verschil in opvattingen te verklaren uit verschillen in cultuur dan om de discussie daarover aan te gaan. Afzijdigheid, terughoudendheid, angst of onverschilligheid, vermomd als respect.

Vlak na de aanslagen stond op een affiche de leus: 'Als we geen verschil meer zien tussen een buurman en een terrorist wordt het nooit vrede.' Dat lijkt me een juiste uitspraak, maar de werkelijkheid ligt volgens mij ingewikkelder. Een groot aantal mensen kent zijn buurman allang niet meer, is tot op zekere hoogte bang voor hem en zal hem dus zeker niet zomaar vertrouwen. Om onze buurman te kunnen vertrouwen moeten we willen weten wie hij is.

Ruim een jaar geleden stond in *NRC Handelsblad* een fraai artikel waarin ouders van allochtone herkomst hun zorgen uitten over de toekomst van hun kinderen. Aan het woord kwam onder andere een Marokkaanse moeder die probeert haar drie kinderen op te voeden tot de zelfstandigheid die in de Nederlandse samenleving verwacht wordt. Ze is ervan overtuigd dat er geen alternatief is: 'Als je wilt dat je kinderen 'succesvol' volwassen worden in Nederland moet je ze op weg helpen.' Toch knaagt af en toe de twijfel. Over haar oudste dochter zegt zij: 'Ik heb haar zelfstandig gemaakt, maar ik zie ertegenop dat zij zich straks helemaal daarnaar gaat gedragen.' Het intrigerende van deze opmerking is dat zowel zijzelf als de interviewer aannemen dat deze zorg specifiek is voor Marokkaanse ouders; of op zijn minst voor ouders van allochtone herkomst. Maar dat is onzin. De vorm die haar angst aanneemt (bijvoorbeeld dat haar dochter misschien gaat samenwonen) is wellicht tot op zekere hoogte cultureel bepaald, maar de angst zelf is de universele angst van elke ouder: 'als mijn kind maar niet verkeerd terecht komt'.

Juist omdat we, autochtoon en allochtoon, niet over onze verschillende zorgen praten komen we er ook niet achter dat het tot op grote hoogte gedeelde zorgen zijn. We zoeken particuliere oplossingen en gaan daar geen discussie over aan. Sommige ouders proberen hun kind te wapenen door ze te wijzen op de risico's, anderen proberen hun kinderen weg te houden van situaties die als bedreigend worden ervaren en hen zoveel mogelijk met gelijkgestemden te laten optrekken. (Het zou interessant zijn om na te gaan hoeveel van de ouders die voor een 'witte' of juist voor een Islamitische school kiezen, dat doen op grond van dit soort overwegingen.) Het zoeken naar particuliere oplossingen, hoe begrijpelijk ook, is op de lange duur geen oplossing: we houden er het publieke domein mee buiten schot. Dat geldt niet alleen voor onze (gedeelde) zorgen, maar ook voor onze ergernissen. Als Marokkaanse jongens meisjes lastig vallen is het niet zo relevant dat het Marokkaanse jongens zijn, maar dat het jongens zijn die *meisjes lastig vallen*. En dat daar tegen opgetreden moet worden. Het zou mij niet verbazen als daar tussen ouders van allochtone en autochtone herkomst een grote mate van overeenstemming over zou blijken te bestaan.

Er heeft in Nederland nooit een fundamentele discussie plaats gevonden over tolerantie en verdraagzaamheid enerzijds en de 'ononderhandelbare' waarden en normen van onze samenleving anderzijds. Dat verklaart voor een belangrijk deel de omzichtige wijze waarop we met elkaar omgaan: we weten niet goed waar we staan. Ik denk dat als we die discussie openlijk zouden voeren, zou blijken dat lang niet alle als 'cultureel' bepaalde verschillen ook echt cultureel bepaald zijn. Maar we zijn zelf zo in die 'culturele' verschillen gaan geloven dat we de overeenkomsten niet meer zien.

Een open discussie over de zorgen die we hebben en de ergernissen die er leven, is een voorwaarde om gezamenlijk te formuleren waar we voor willen staan, waar we elkaar op aan willen spreken en waar we elkaar ook in willen dekken. In die discussie speelt de overheid een cruciale rol. Niet alleen omdat de overheid een taak heeft in het entameren van deze discussie, maar ook, en vooral, omdat de gezamenlijk geformuleerde waarden en normen ook gehandhaafd moeten worden. De basis van iedere veilige samenleving wordt gevormd door burgers die elkaar vertrouwen en in lastige situaties voor elkaar opkomen. Maar om dat te realiseren

moet de burger er ook op kunnen rekenen dat de overheid de burgers daarin ook steunt. Op dit moment is daar geen sprake van. Het is natuurlijk krankzinnig als de politie stelt dat zij de veiligheid in het Sloterparkbad niet kan garanderen omdat een groepje van 30 tot 40 (!!) jongeren de boel onveilig maakt. Even krankzinnig is het als er, van de 1.4 miljoen aangiften die de politie jaarlijks binnen krijgt, er 1 miljoen niet in behandeling worden genomen. (En hoeveel mensen durven geen aangifte te doen ofwel omdat zij denken dat het niets zal helpen ofwel omdat zij bang zijn dat het daarmee alleen maar erger wordt?) Een dergelijk fundamenteel gebrek aan vertrouwen in degenen die het gezag moeten handhaven is funest voor de rechtsstaat.

Dat betekent dat we ons zullen moeten herbezinnen op de uitgangspunten van onze rechtspleging. Misschien moeten we wel méér prioriteit geven aan de 'gewone' agressie dan aan terrorismebestrijding. Zodat kinderen die zich verweren tegen agressie het gevoel hebben dat de politie aan hun kant staat (en de daders ook duidelijk maakt dat ze een probleem zullen hebben als het aangevende slachtoffer in de toekomst iets overkomt); zodat stadswachten en machinisten er op kunnen rekenen dat de collega's van de politie hen te hulp zullen schieten. En misschien moeten we ook nog eens nadenken over de voor-

waarden waaronder we van burgers kunnen verwachten dat zij zich medeverantwoordelijk voelen voor de openbare veiligheid. Eigenrichting mag niet, maar toch tart het (in ieder geval mijn) rechtsgevoel als de bewoner van een huis die een inbreker betrapt en hem neerslaat, door de rechter veroordeeld wordt tot schadevergoeding. Zolang dat het geval is wanneer iemand zich in zijn eigen huis verdedigt zal de animo om buitenshuis in te grijpen niet erg groot zijn.

Dat levert lastige vragen op: waar staan we voor, wat vinden we acceptabel, waar liggen de grenzen van onze tolerantie, hoe ver mag je gaan in je zelfverdediging? Het zijn vragen waar ik ook niet direct een antwoord op heb. Maar als we ons die vragen niet durven stellen (en op basis van de antwoorden nieuwe afspraken maken) zal de samenleving niet veiliger worden, hoeveel extra middelen er ook in terrorismebestrijding gestopt zullen worden. En een lastig debat is mij uiteindelijk toch liever dan de situatie waarin we massaal opzij blijven gaan voor degene die sterker is, een grote bek heeft, of met meer is, en steeds meer treinen steeds meer stations voorbij rijden.

MARIJKE LINTHORST

Redacteur S&D